

ALOIS PŘIBYL

Městské pečete a erby na Jihlavsku

I.

Hlavním úkolem této práce je podat kritický přehled našich dosavadních znalostí o všech dosud zjištěných pečetích měst Jihlavy, Telče a Třeště, příp. i dalších, a zároveň uvést jejich podrobný popis spolu s jejich celkovým chronologickým vývojem, stejně jako jejich městských znaků. Většina zde uvedených pečetí a pečetidel nebyla dosud zevrubně popsána. Pouze o pečetích města Jihlavy se zmiňuje více badatelů především německých (např. D. Melly,¹ Chr. d'Elvert,² F. Wurzinger³ aj.). Z českých autorů jsou to hlavně V. Vojtíšek⁴ a F. Zvolský.⁵ O pečetích města Telče jsou jen příležitostné a stručné zmínky v různých publikacích (např. J. Beringer a J. Janoušek,⁶ J. Tiray,⁷ V. Vojtíšek,⁸ V. Richter,⁹ F. Rampula¹⁰ a j.), ale jejich podrobné popisy a zhodnocení, včetně vývoje městského znaku a jeho vzniku, nebyly dosud uvedeny. Naproti tomu

¹ E. Melly, Beiträge zur Siegelkunde des Mittelalters, I., Wien 1846.

² Christ. d'Elvert, Geschichte und Beschreibung der (königlichen Kreis) und Bergstadt Iglau in Mähren, Brünn 1850; dále týž: Zur Geschichte des Bergbaues und Hüttenwesens in Mähren und Österreich. Schlesien, Brünn 1866.

³ F. Wurzinger, Das Wappen der Stadt Iglau, Deutscher Volkskalender d. Iglauer Sprachinsel, Jahrg. 1907.

⁴ V. Vojtíšek, O pečetech a erbech měst pražských i jiných českých, Zprávy památkového sboru hlav. města Prahy, svazek VIII., (1928).

⁵ F. Zvolský, Znaky moravských měst, vlast. nákladem, 1947, Brno.

⁶ J. Beringer a J. Janoušek, Město a panství Telč, nakl. E. Šolc, Telč 1892.

⁷ J. Tiray, Vlastivěda moravská, II., Míst. Moravy, Jihlav. kraj, Telečský okres.

⁸ V. Vojtíšek, O pečetech a erbech měst pražských etc., 1928, Praha (lit. 4).

⁹ V. Richter, Středověká Telč, Praha 1941.

¹⁰ J. Rampula, Pověsti a názory o vzniku a vývoji Telče v nejstarší době, Telč 1946.

pečetě města Třeště jsou odborné veřejnosti zcela neznámé a jen krátce se o nich zmiňuje F. Zvolský¹¹ a po něm J. Kovařík.¹²

Tato práce vlastně navazuje na vynikající monografii V. Vojtíška »O pečetech a erbech měst pražských i jiných českých«, v níž podal popis a zhodnocení všech jemu do té doby známých pečetí českých a moravských měst. Jak upozornil V. Vojtíšek¹³ a po něm F. Beneš¹⁴ a jiní, je velmi žádoucí, aby pečetě a pečetidla českých a moravských měst byly z moderního sfragisticko-heraldického hlediska monograficky zpracovány, neboť popisy starších badatelů jsou dnes zastaralé a nedostatečné. Naše historie a její pomocné vědy potřebují nutně, aby byl podán kritický a moderní popis, včetně zhodnocení a vyobrazení všech zachovaných pečetí českých a moravských, případně i slovenských měst a jiných institucí.

Proto se domnívám, že v oboru městské sfragistiky bude nejsprávnější postupně monograficky zpracovávat pečetě jednotlivých větších českomoravských měst, případně několika krajově blízkých měst a městeček i jejich erbů, protože kompletní monografie pečetí všech českých a moravských měst není v možnostech jednotlivce.

Několik všeobecných poznámek o pečetích a vzniku i vývoji městských znaků

U pečetí českých a moravských měst 14.—19. století (velkých i sekretů) převládá kruhovitý nebo i jiný (oválný, hranatý i elipsovitý) tvar s legendou a symboly městských hradeb nebo jejich částí, event. se znamením vrchnosti nebo znamením mluvícím (např. u měst Mostu, Berouna a j.). Pouze nejstarší známé městské pečetě z druhé poloviny 13. století a z větší části 14. století mají odchylný tvar štítový a v něm často již náznak vrchnostenského nebo vlastního znakového symbolu s legendou. Jsou to především pečetě měst Jihlavy, Litoměřic, Hlubčic, Mělníka, Vysokého Mýta a j., které nápodobují svým tvarem bojové štíty a pečetě vojenské (rytířské) složky středověké feudální společnosti.

K otázce vzniku a vývoji městských pečetí a znaků podává V. Vojtíšek¹⁵ svůj vlastní názor, ke kterému došel soustavným studiem českomoravských městských pečetí, které pak rozděluje podle jednotlivých pečetních znamení. Tento badatel došel tak k přesvědčení, že městské pečetě a městské erby představují dvojí středověké právní zařízení, které nelze totožňovat nebo zaměňovat. Nutno proto (podle Vojtíška) hledět na městské pečetě jako na starožitnou instituci a zřízení, neboť používání městských znaků bylo vyvoláno později. Týž autor

¹¹ F. Zvolský, 1947, srv. pozn. 5.

¹² J. Kovařík, Původ znaku města Třeště, čas. Budovatel, č. 26 z 2. 9. 1957.

¹³ V. Vojtíšek, srv. pozn. 4.

¹⁴ F. Beneš, Význam pečetí pro bádání v minulosti, nakl. Unie, Praha 1945.

¹⁵ V. Vojtíšek, O pečetech a erbech, l. c. 178—179, 238—239.

současně upozorňuje, že teprve v druhém desetiletí 15. století se ztotožnil obraz na pečeti a na erbu a že *»českomoravská města až do husitských válek neznala a neměla vlastních erbů a že ani pražská města v tom nečinila výjimku«*.

Dalšími autory, kteří se tímto problémem zabývali, byli V. Hrubý¹⁶,¹⁷ a F. Zvolský,¹⁸ kteří s výše zmíněným Vojtíškovým názorem souhlasí jen částečně. Jak Hrubý, tak i Zvolský došli k stejnému názoru jako Vojtíšek, že městské pečete existovaly již v době, kdy ještě nebylo městských erbů. Vůči výše zmíněnému Vojtíškovu názoru, který tento badatel v novější době opět hájí a zdůvodňuje,¹⁹,²⁰,²¹ posunují ale hranici vzniku a používání městských znaků nejméně o jedno století nazpět a svůj názor doprovázejí tvrzením, že na pečetích měst Brna, Opavy a j. (z let 1289, 1311, 1315 atd.) se již nalézají štíty se znaky, jakých se používalo po několik století nebo se používají (např. u Brna) dodnes.

Domnívám se však, že rozhodně představují městské pečete starší instituci než městské erby, neboť na nejstarších z nich vidíme skutečně jen symboly měst (hradby, brány, věže a j.) volně položené do vnitřního kruhu pečeti. Co se týče vzniku a používání městských erbů, nutno souhlasit spíše s názorem Hrubého a Zvolského, že vznik městských erbů u nás lze posunout nejméně o jedno století zpět proti původnímu názoru V. Vojtíška, který klade začátek používání těchto erbů až do počátku 15. století, t. j. od husitských válek. Skutečné městské znaky se počínají objevovat (i když vzácně) na pečetích různých měst Čech, Moravy a Slezska již kolem 1. poloviny 14. století nebo i o něco dříve. Tak např. v menší rychtářské pečetě města Brna (z roku 1315) je již skutečný městský erb, jaký toto město (mimo změny městského erbu z roku 1646) užívá dodnes, a nikoliv erb vrchnostenský (českého krále), jak se domnívá V. Vojtíšek.²² Nebo na nejstarší známé pečetě města Opavy (z r. 1289 a 1311) vidíme rovněž typický městský erb s heraldickým znamením.²³ Rovněž město Kutná Hora se dovolá-

¹⁶ V. Hrubý, Referáty o práci V. Vojtíška - O pečetech a erbech měst pražských i jiných českých; ČMM LIV., (1930) a Naše věda, XII. a XIII., (1931 a 1932).

¹⁷ V. Hrubý, ČMM LIV., (1930).

¹⁸ F. Zvolský, l. c. 12.

¹⁹ V. Vojtíšek, O znacích našich měst a jejich užívání, Věstník čsl. měst a obcí, roč. XXI., č. 3 a 4, (1933).

²⁰ V. Vojtíšek, O starých pečetích a erbech českých měst, Věstník král. české společ. nauk, třída filosoficko-hist.-filolog., roč. 1952, č. IX., 1953.

²¹ V. Vojtíšek, O erbech na staroměstské mostecké věži, Kniha o Praze, Praha 1958.

²² V. Vojtíšek, Výbor rozprav a studií, Praha 1953; O starých pečetích a erbech českých měst, srv. pozn. 22.

²³ Erb města Opavy (z r. 1289 i z let pozdějších) není totožný s erbem knížetě opavského. V erbu těchto knížat (z poboční přemyslovské větve), který je podél rozdělený, se nalézá vpravo stříbrné a vlevo červené pole. Naproti tomu městský erb, jaký má Opava na pečetě z r. 1289 a 1311, je uveden např. na opavských haléřích z r. 1420 atd. Z toho jasně vyplývá, že Opava užívala městský znak již od konce 13. století, přes 14. století i dobu husitských válek, až do doby, kdy byl městský znak rozhojněn přidáním poloviny orlice.

valo svého času donace krále Václava IV. na městský erb aj. Tak bychom mohli uvést ještě několik dalších příkladů a faktů (např. u města Jaroměře, Ivančic a j.). Na základě těchto skutečností pokládám dnes za plně prokázané, že skutečné městské znaky (erby) začala některá města (jako Opava, Brno, Ivančice a další) *používat vzácně již na konci 13. století a v 1. polovině 14. století*. Přirozeně, že *hojnější používání městských erbů bylo vyvoláno teprve později* potřebou jednoho města odlišit se nějak od města druhého, případně od sousedního korouhevního pána, což se stalo *hlavně v revoluční době husitských válek*, kdy z různých měst Čech a Moravy se vytvořily samostatné, poměrně dobře organizované vojenské oddíly. Tato městská vojska se musila nějak lišit od jiných vojsk, hlavně královských a panských, dobře poznatelným a viditelným znamením, t. j. vlastním městským erbem. Tyto vlastní městské erby byly pak vysekány nebo namalovány buď na městské brány nebo jiné městské vlastnictví, především na městské korouhve, praporce, štíty nebo i na samotnou vojenskou výzbroj, příp. i na městskou polní pečeť.²⁴ Města tím vlastně napodobovala vyšší šlechtu (tzv. korouhevní pány), které se chtěla vyrovnat.

Oficiální uznávání městských znaků na základě výsadních listin, obvykle udělených českým králem nebo německým císařem, vzácně i papežem (např. u města Plzně), známe teprve od první poloviny 15. století (např. erbovní listiny — slavkovská z roku 1416, košická z roku 1423, bratislavská z roku 1346, českobrodská z roku 1437 a j.). Teprve druhá polovina 15. století a hlavně století 16. přinesly velký rozmach v užívání městských znaků, takže od těchto dob můžeme sledovat postupný vývoj erbů různých českých, moravských i slovenských měst, městeček a obcí.

Co zde bylo řečeno o udělování znaků na základě výsadních listin, platí i o právu pečetit různobarevným voskem. Z počátku, asi od 2. poloviny 13. století, používala královská města obvykle k pečetení přirozeného, nebarveného vosku. Teprve později se rozlišuje právo používat k pečetení (červeného, zeleného nebo i černého) vosku barevného. Většina tehdejších měst používala v 15. století k zpečetění svých písemností zeleného vosku a teprve v druhé polovině tohoto století, především za Vladislava II., obdržela některá královská i poddanská města právo pečetit voskem červeným, jakého tehdy používal pouze král, vyšší šlechta a vyšší duchovenstvo. Vladislav II. udělil toto právo těmto známějším českým městům (podle A. Rybičky,²⁵ B. Dolejška²⁶ a novějších poznatků): roku 1471 městu Slanému a Vysokému Mýtu, roku 1472 Hradci Králo-

²⁴ Charakteristickým příkladem takového používání městského znaku na vojenské pečeti je polní pečeť Starého Města pražského z r. 1420 (srv. V. Vojtíšek, O pečetech a erbech měst pražských, I. c. 235).

²⁵ A. Rybička, Pomůcky k heraldice a sfragistice domácí, Památky archeologické, roč. IX., (1871—1873), roč. XI. (1878—1881) a roč. XII. (1882—1884).

²⁶ B. Dolejšek, Právo měst pečetit voskem červeným a zeleným, ČMM, XIX., (1895).

vé, Chrudimí a Sušicím, roku 1478 Poličce, roku 1479 Knínu, roku 1481 Domažlicím, roku 1483 Jindřichovu Hradci, roku 1496 Jaroměři, roku 1499 Vodňanům, roku 1502 Berounu, roku 1505 Českému Brodu a j. Jiří z Poděbrad je udělil roku 1469 městu Stříbru. Další českomoravská města dostala pak podobné právo a povolení od krále Ferdinanda I., jako Pardubice (roku 1534), Meziříčí (roku 1539), Nový Jičín (roku 1543), Jemnice (roku 1548) a j. Naproti tomu např. město Slavonice užívalo červeného vosku již od roku 1369.

Z měst v této práci podrobně zmíněných obdržela Jihlava právo pečetit červeným voskem r. 1479 od uherského krále Matyáše Korvína. Voskem zeleným pečetila Jihlava již od roku 1408 až do roku 1479; před tím, nejméně do konce 14. století, pečetila Jihlava voskem přírodním, nebarveným. Je zajímavé připomenout, že toto královské horní město jakmile obdrželo právo pečetit červeným voskem, změnilo současně i městskou pečeť. Kdy obdrželo právo pečetit červeným voskem město Telč, nelze dnes s určitostí říci, ale jeho pečetě v červeném vosku jsou známy již od první poloviny 15. století (nejméně od r. 1440).²⁷ Přesto, že Telč byla tehdy jen panským a nikoliv královským městem, pečetila červeným voskem mnohem dříve nežli královské město Jihlava. V majestátu císaře Ferdinanda III. z roku 1650 se uvádí, že Telč měla právo pečetit červeným voskem již od starodávna. Naproti tomu Třešť pečetila v 16. a 17. století, pokud je mi známo, jen voskem zeleným.

Velká většina českých i moravských měst používala podle potřeby dvojí druh pečetí, resp. pečetidel; pečetidlo větší (pro zpečetění důležitých listin) a pečetidlo menší zv. sekret (pro běžnou potřebu). Ve 13. a 14. století byla pečetidla zhotovována obvykle z bronzu nebo mosazi, kdežto pečetidla mladší (z 15. a 16. století) jsou obvykle stříbrná. Stříbrná pečetidla ze 14. století jsou známa pouze z měst Loun (2. typ z roku 1363), Jílového, Slavětína a Olomouce. Od 2. poloviny 17. století se zhotovovala pečetidla opět z mosazi (např. u měst Jihlavy, Telče, Třeště atd.), vzácně ze stříbra nebo i z jiného kovu.

Některá města, jako Jihlava, Klatovy, Kolín, Pelhřimov, Sušice, Slavonice, Telč a j., používala a nechala v platnosti svoje pečetě beze změny dlouhá desetiletí, ba i staletí. Tak např. město Kolín užívalo svoji pečeť od roku 1350 až do roku 1719; město Chomutov používalo velkou gotickou pečeť od roku 1458 až do roku 1726, příp. i déle. Rovněž město Telč používalo velkou městskou pečeť s pětistou růží přes dvě stě let, a to při nejmenším v období mezi lety 1440 až 1645. Také město Jihlava užívalo svoji nejstarší štítovitou pečeť v období mezi r. 1268 (resp. 1249) až do r. 1390, případně i déle. Podobné případy byly velmi časté (viz město Nymburk aj.). Jakmile se zjistila ztráta pečetidla a byla obava, že bude zneužito, nechalo si takové město ihned zhotovit nové (viz např. Telč v roce 1650 a j.).

²⁷ Viz: list č. 11 v archivu města Telče.

Úcta k pečetím a pečetidlům měst šla tak daleko, že purkmistr ručil za ztrátu pečetidla velkým obnosem peněz (až 50 kop grošů, které pak musely být odvedeny do královské pokladny) a ztrátou konšelské hodnosti. Že by purkmistr přišel o život, když ztratil městské pečetidlo, jak uvádí r. 1541 V. Hájek z Libočan, nelze pokládat za pravdivé (viz např. Soběslavská práva, čl. 37). Tato Hájkova pověst,²⁸ která se pak hojně rozšířila, byla již dříve odmítnuta a vyvrácena řadou dřívějších badatelů. Je ovšem znám případ, kdy novoměstští konšelé bez vědomí obce zastavili židům městské pečetidlo za 45 kop grošů a byli pak za to (v r. 1390) pohnáni před soud, kde jim hrozila ztráta života, cti a majetku.

Roku 1540 měl ztratit jihlavský purkmistr Schönowitz městskou pečeť i s aksamitovým sáčkem. Z obavy před jejím možným zneužitím měla být ihned porížena nová pečeť se změnou některých písmen v legendě. Současně byl tehdejšímu purkmistrovi obstaven majetek (statek), aby byla možná náhrada za případné škody.²⁹ Rovněž při padělání veřejných listin, např. jihlavských v r. 1415, byly též zneužity městské pečeti (srov. I. Hlaváček).³⁰

I. Město Jihlava

a) Několik poznámek o vzniku města Jihlavy a o vývoji jihlavského městského znaku

První písemné zprávy o Jihlavě známe z let 1174 a 1179. Jde patrně o Starou Jihlavu, která byla zcela určitě založena Slovy. Vždyť v listině olomouckého biskupa Roberta z roku 1233 se mluví o vsi Jihlavě s kostelem sv. Jana Křtitele. Nová Jihlava vznikla až v 13. století, v době kolonisační, a byla patrně založena kolem roku 1235 až 1240, kdy zřejmě dochází k objevení jihlavských stříbrných ložisek. Roku 1249 povyšuje král Václav I. Jihlavu na královské horní město a potvrzuje jí různá městská a horní práva. Současně vyjímá město z pravomoci zeměpanských úředníků a uděluje mu právo na vlastní městskou pečeť,³¹ jejíž typář se nám, bohužel, nezachoval, ale pečeti z něj vyšlé známe až od roku 1268. Že Stará Jihlava byla založena Slovy, prokázal J. Dobiáš.³² Rovněž J. Mezník³³ upozorňuje, že v 13. století existovala pro Jihlavu dvojice jmen; česky Jihlava (Giglava, popř. Iglava) a německy Iglau, resp. Igl.

²⁸ V. Hájek z Libočan, *Kronika česká*, 1541, str. 354 b u roku 1386.

²⁹ Viz lit. 2: Chr. d'Elvert, 1850, str. 211; M. Leupold von Löwenthal: *Chronik der königl. Stadt Iglau (1402—1607)*, vyd. Christian d'Elvert, Brünn 1861, str. 90—91.

³⁰ I. Hlaváček, O padělání městských listin jihlavských r. 1415, *Zápisky katedry čs. dějin Karlovy univ.*, 1956, č. 3.

³¹ Nejstarší zpráva o městské pečeti v českých zemích je uvedena v původním jihlavském městském právu z r. 1249 (srovn. V. Vojtíšek, l. c. 199).

³² J. Dobiáš, Německé osídlení ostrůvku jihlavského, *Čas. arch. školy*, 1931.

³³ J. Mezník, Jihlavské privilegium a počátky města Jihlavy, *Sborník archiv. prací*, roč. IV., č. 2, 1954, Praha.

Vznik jména a města Jihlavy byl mnohokrát diskutován řadou našich významných historiků (např. J. Dobiášem, Mezníkem a j.). Podle V. Hájka z Libočan našli dělníci při kopání základů pro jihlavské zdi množství ježků. Protože naši předkové nazývali ježka (podle V. Hájka) jménem »jehlák«, dostalo prý toto město jméno Jehlava, později Jihlava. Zmíněný tvar »Jehlava« a slovo »jehlák« jsou známy pouze z pověsti uvedené Hájkem a nejsou ve staré češtině (pro ježka) doloženy vůbec. Tato pověst prý způsobila, že byl již před husitskými válkami přibrán do městského znaku červený ježek v bílém poli.

Studiem městského znaku a pečetí města Jihlavy se zabývala, jak již bylo řečeno, celá řada našich i německých badatelů, kteří celkem shodně dospěli k názoru, že od 13. století užívala Jihlava v pečetním obraze znamení českého dvouocasého lva ve skoku a teprve později čtvrceného znaku se lvem a ježkem.

Z Městského a Okresního archivu v Jihlavě mně byl zapůjčen k studiu neuveřejněný rukopis E. Prusika z r. 1898 (»Iglauer Stadt-Wappen« i s přílohami), ve kterém je zhruba nastíněn vývoj znaku města Jihlavy. Přesto, že v Prusikově rukopise je zhruba uveden vývoj a změny znaku města Jihlavy, nepodařilo se E. Prusikovi zjistit všechny výskyty a změny tohoto znaku a městských pečetí. Proto je třeba uvést některé nově zjištěné doplňky a podat zde znovu podrobný přehled o vývoji městské pečeti a o vzniku a vývoji erbu tohoto středověkého hornického města.

Nejstarším známým znamením města Jihlavy je český dvouocasý lev ve skoku do prava (patrně v červeném poli) se zlatou korunkou na hlavě. Toto znamení (původně znak vrchnosti města — českého krále) je vyryto na městských pečetích od druhé poloviny 13. století. Na nejstarší známé trojhranné (štítovitě) pečeti města Jihlavy, jejíž nejstarší otisk známe až dosud od 19. X. 1268, je uveden český dvouocasý lev ve skoku a kolem tohoto znamení je legenda: † S.IVDI-CIS.ET.CIVIVM.IN.IGLA.³⁴ Podle Mellyho je prý známa ještě jiná, velmi podobná pečeť z druhé poloviny 13. století, na které je odlišná legenda: † S.IVDI-CIS.ET.CIVIVM.IN.IGLAWE. V souhlase s V. Vojtíškem³⁵ se domnívám, že jde o jednu a tutéž pečeť a nikoliv o pečeti dvě, u které na některém nedokonale zachovaném otisku byla nesprávně přečtena legenda.

Pečetní znamení s českým lvem, z něhož se později vyvinul jihlavský městský znak, bylo na městských pečetích užíváno až do druhé poloviny 18. století, což můžeme sledovati na mnoha exemplářích, uchovaných u různých listů a listin i na zachovaných pečetidlech (typářích), které se nyní nalézají ve sbírkách Krajského musea v Jihlavě a které zde níže podrobně popisuji a vyobrazuji. Teprve

³⁴ Tuto pečeť z r. 1289 vyobrazuje V. Vojtíšek, l. c. tab. I., obr. 5. Podobná pečeť (z r. 1366) je zde vyobrazena na tab. I., obr. 2; jiná z r. 1347 je uvedena na tab. I., obr. 2; jiná z r. 1347 je uvedena na tab. I., obr. 1.

³⁵ V. Vojtíšek, lit. 4.

od r. 1787 začalo město Jihlava užívat na městských pečetích čtvrceného znaku s českým korunovaným dvouocasým lvem a ježkem.

Naproti tomu počala užívat jihlavská městská rada čtvrceného znaku se lvem a ježkem na různých malbách a budovách již od druhého desetiletí 15. století. První známé vyobrazení tohoto čtvrceného znaku je uvedeno ve známém Gelnhausenově kodexu. Na tomto nejstarším známém čtvrceném znaku je vyobrazen český (bílý) lev ve skoku v pravém horním a levém dolním červeném poli, kdežto červený ježek v bílém poli vpravo krácející se vyskytuje v levém horním a pravém dolním poli. Zdali byl tento čtvrcený jihlavský městský znak namalován do Gelnhausenova kodexu již v r. 1410 (tj. před husitskými válkami) nebo později, nelze dnes s plnou jistotou říci. V. Vojtíšek³⁶ se domnívá, že městský znak byl namalován později, neboť doslova píše: »Jihlava má v pečetích obraz dvouocasého lva ve skoku, a městský erb odvodila od téhož znamení. Ale jako doklad užívání městského erbu v prvních dvou desetiletích 15. století nebo dokonce už ve století 14. nemůže být uváděn tzv. Gelnhausenův kodex, chovaný v archivu města Jihlavy. Tento právní rukopis má bohatou malířskou výzdobu, v níž se vyskytují i hojné znaky, ale jeho datování je dosti obtížné a jeho znaky nejsou tak zhodnoceny, jak by bylo třeba. Pokud jde o písmo, náleží zásluha B. Bretholzovi (viz Johannes v. Gelnhausen etc.), že rozlišil písařské ruce kodexu a klade-li podíl Gelnhausena samého do r. 1406–1407, připouští druhého písaře jako bezprostředního pokračovatele a třetího písaře až po r. 1419.« O něco níže píše Vojtíšek dále: »Mám za to, že jejich přimalování (tj. čtvrceného jihlavského znaku) náleží v dobu po roce 1419.« Týž autor se domnívá, že si Jihlava přidala do znaku (k původnímu erbu českého lva) znamení ježka jako projev odporu německých měšťanů a městské rady proti českým husitům. Tohoto Vojtíškovu názoru se přidržel i F. Zvolský,³⁷ který se rovněž domnívá, že celý Gelnhausenův kodex nevznikl v době předhusitské, nýbrž že byl zčásti iluminován značně později proti výzdobě původní, takže teprve v pozdější době byl tento čtvrcený jihlavský znak domalován. Zvolský zároveň upozorňuje na rozdílné reprodukce jihlavského znaku z Gelnhausenova kodexu a z Notzovy práce »Die Meistersinger in Iglau.« Při této příležitosti bych chtěl upozornit, že městský jihlavský čtvrcený znak má v Gelnhausenově kodexu poněkud jinou rumělkovou barvu (srovn. fol. 9, 22 a 68) nežli ostatní znaky a okolní výzdoba. Snad by to mohlo svědčit pro pozdější domalování tohoto čtvrceného znaku. Ale tuto ožehavou otázku by mohl posoudit a rozhodnout historik umění.

Přesto, že německé vedení města Jihlavy stálo proti husitům a patrně i proti českému státu vůbec, v rozhojněném znaku města zůstal nadále český lev (a to z heraldického hlediska na prvním místě), ačkoliv mohl být klidně nahrazen sa-

³⁶ Ibid: V. Vojtíšek, 1928, str. 90.

³⁷ F. Zvolský, lit. 5, 1947, str. 35.

motným ježkem. Domnívám se, že dalším důvodem, proč byl původní znak nahrazen novým, čtvrceným, přidáním ježka, ale rovněž v zemských, resp. v královských barvách — červené a bílé, bylo též odlišení stávajícího městského znaku od stejných znaků (s českým lvem) různých českomoravských měst a snad i jeho využití jako německy mluvícího znaku (ježek = německy Igel). Samotné znamení kráčejíciho ježka³⁸ bylo použito jen několikrát, především při kontra-markování pražských grošů, pak na některých papírech (filigránech) aj. Na cejchu byl použit častěji. Na pečeti městské hospodářské administrace z r. 1754 je uveden stojící český lev, držící v tlapách kartušovitý erb s ježkem vpravo hledícím. Jinak na městských pečetích zůstal nadále český lev až do 2. poloviny 18. století (tj. do r. 1787), kdy byl definitivně nahrazen známým již čtvrceným znakem s obrazem českého lva a ježka. Teprve na základě diplomu císaře Františka Josefa I. (ze dne 4. IX. 1900) byl tento čtvrcený znak potvrzen.

Čtvrcený kamenný znak města Jihlavy je umístěn (spolu s jiným znakem) v křížové chodbě minoritského kláštera P. Marie v Jihlavě. Na levém kameni (heraldicky pravém) je vytesán městský znak, který drží anděl za ním stojící. Původní znak města Jihlavy, český dvouocasý lev, je umístěn v levém horním poli a v pravé dolní čtvrti, kdežto ježek se vyskytuje v pravém horním a levém dolním poli. Lev a ježek hledí do levé strany. Vedle tohoto městského znaku je umístěn další, patrně šlechtický erb s kohoutem ve štítě i v klenotu.³⁹ Podle cel-

³⁸ Velmi důležité je zjištění, že samotný ježek byl uveden ve znaku na pečetích jihlavských a kutnohorských měšťanů již v r. 1347. Tehdy zpečetili Dominik, Petr a Mikuláš zv. Schoberové (původně jihlavští měšťané) listinu ze dne 7. I. 1347, ve které prodávají rychtu s lánem, krčmou a přísl. ve Vilanci (Wylands) rychtáři Heinczlovi za 25 kop grošů pražských. Přivěšené kulaté pečetě v přírodním vosku mají průměr 27 mm. Na pečeti Dominika Schobera, jihlavského měšťana, je uveden prostý gotický, dole zašpičatělý štít s ježkem vpravo kráčejícím (viz obr. 7 na tab. III.) a opis v gotické majuskule: † S. DNICI. SCHOBRONIS. Samotný štít je 14,0 mm dlouhý a 12,5 mm široký. Šířka pásky s opisem je asi 3,0 mm. Pečeť Petra Schobera, písaře kutnohorského, je stejně veliká (obr. 3 na tab. III.), ale v prostém gotickém štítě je umístěn šikmo vzhůdu kráčejíci ježek. Štít je 13,0 mm dlouhý a 12,5 mm široký. Legenda (v gotické majuskule) zní: † S PETRI SCHOBRONIS a je umístěna v pásce široké 4,0 mm, omezené z obou stran výrazným perlovcem; včetně obou perlovců měří tato páska asi 5,0 mm. Třetí měšťanská pečeť Mikuláše Schobera, kutnohorského měšťana, má rovněž v gotickém štítě ježka vpravo kráčejíciho. Samotný štít je 12,0 mm dlouhý a 11,0 mm široký. V legendě je: † NICOLAI SCHOBRONIS; páska je široká (včetně perlovců) 5,0 mm; vnitřní část pásky měří 3,5 mm. Vedle těchto tří měšťanských pečetí je přivěšena velká štítovitá pečeť města Jihlavy.

Z těchto pečetí jasně vyplývá, že erbu ježka používali jihlavští měšťané Schoberové již ke konci první poloviny 14. století nebo o něco dříve. Zdá se, že tento původně měšťanský znak byl později (počátkem 15. století) převzat do městského znaku Jihlavy. Jaké důvody vedly tehdejší městskou radu k tomu, že tento znak s ježkem převzala do městského znaku, nelze dnes říci. Snad to byly důvody jazykové i národnostní, nebo snad měl v tehdejší městské radě velký vliv i některý člen rodiny Schoberů, který se zasadil o přijetí jejich rodinného znaku do erbu města Jihlavy. Jaké barvy měl tehdejší schoberovský znak, nevíme.

³⁹ Není vyloučeno, že tento znak s kohoutem náleží šlechtickému rodu Kořenských z Terešova.

kového tvaru obou znaků, propracování lva, ježka, anděla, klenotů a fafrnochů (příkrývadel) lze soudit, že oba znaky (především městský) vznikly buď na konci 15. století nebo spíše na počátku století 16., v době krále Vladislava II. Rovněž na klenbě chóru tohoto kostela jsou barevně vymalovány znaky města Jihlavy, Čech, Moravy a Olomouce. O něco mladší je malba čtvrceného znaku města Jihlavy (z r. 1539) na kružbě gotického okna. Tuto malbu na skle, uloženou ve sbírkách Krajského musea v Jihlavě, první popsal A. Kába. Kružba je složena z barevných skel a kolem čtvrceného znaku je v kruhu umístěn latinský nápis: *«Insignia civitatis Iglaviae et Verbum Domini manet in aeternum.»* Znak je rozdělen na čtyři pole se dvěma lvy a dvěma ježky. Český dvouocasý bílý lev v červeném poli se vyskytuje v pravém horním a levém dolním poli, kdežto červený ježek v bílém poli se nalézá v levé horní a pravé dolní čtvrti. Jak upozornil Kába, uvedli pyšní měšťané jihlavští v nápisu, že *»znak města Jihlavy a slovo Boží potrvá do věčnosti«*. Stejná skleněná kružba se čtvrceným znakem, ale s německým textem stejného obsahu je uchována rovněž v jihlavském museu. Z hlediska světového názoru tehdejšího člověka je tento nápis velmi zajímavý. Dokazuje působení vlivu renesance a jejího změněného nazírání na svět, které mění duchovní tvář celé Evropy.

Čtvrcený znak města Jihlavy (lev a ježek) uvádí též Bartoloměj Paprocký z Hlohol roku 1593 v díle *»Zrcadlo slavného markrabství Moravského«*. Tento městský erb je rovněž obsažen v papírech (filigránech) jihlavské papírny. Většina těchto filigránů pochází z konce 16. a začátku 17. století.⁴⁰ Na některých z nich se objevuje též znak s ježkem nebo znak čtvrcený se lvem a ježkem.

V minoritském kostele Panny Marie v Jihlavě, z kterého jsem popsal výše zmíněný kamenný znak města Jihlavy, je v kněžišti na epištolní straně stará freska, znázorňující přepadení Jihlavy Janem Sokolem z Lamberka roku 1402. Na ní nese skupina měšťanů městskou korouhev, na které je v barvách vymalován čtvrcený znak města Jihlavy se lvem a ježkem. Tato barevná freska byla patrně dohotovena v 16. století a později (v 18. století) přemalována a často kopírována. V ozdobném rámcí nad ní byl v 18. století namalován oválný čtvrcený znak města Jihlavy se lvem a ježkem. Stejný městský čtvrcený znak je umístěn nad (prostředním) vchodem do jihlavské radnice. Jiný, podobný erb, zmiňuje i F. Wurzinger⁴¹ a píše, že jím byl ozdoben rohový měšťanský dům na dolním konci nynějšího náměstí Míru. Dnes tento znak i ostatní fresky nejsou zachovány.

Na závěr této kapitoly připomínám, že ve Vlašském dvoře v Kutné Hoře je nad oknem (vedle vchodu) bývalé jihlavské »šmitny« kamenný znak s krácejícím

⁴⁰ Na papíře dopisu Jana Štrabocha z Pernstorfu, písaře Znojma, z 25. XI. 1550 (sign. 169/11 c - Stát. arch. Brno), je vidět filigrán s jihlavským ježkem, nad kterým se vznáší šesticípá hvězda nebo květina. Z toho vysvítá, že jihlavští papírníci používali jako průsvitku tento jihlavský městský znak již v polovině 16. století nebo spíše již od založení jihlavské papírny r. 1540.

⁴¹ F. Wurzinger, 1907; lit. 3.

ježkem a gotickým nápisem IGLA. Podle Vl. Němečka⁴² svědčí tento znak, že se v jihlavské mincovně skutečně mincovalo až do doby, kdy byla zrušena králem Václavem II. v r. 1300 a přenesena pak do Kutné Hory. Kdyby tento kamenný znak vskutku pocházel ze zrušené jihlavské mincovny, měli bychom důkaz, že znaku ježka se užívalo již ve 13. století, resp. na počátku 14. století, což je velmi nepravděpodobné. Kamenný znak s ježkem a nápisem IGLA byl snad vytvořen až při vladislavské přestavbě kutnohorské mincovny na počátku 16. století přímo ve Vlašském dvoře spolu s většinou tamějších sousedních znaků. Není ovšem vyloučeno, že zmíněné znaky nad jednotlivými šmitnami jsou přece jen starší a byly při vladislavské přestavbě pouze opraveny, neboť se vyznačují ještě jednoduchými gotickými štíty, dole zašpičatělými. Rovněž nápisy nad nimi jsou provedeny v gotické minuskule. Nutno zde připomenout, že erby z doby Vladislava II. Jagelovce (kolem roku 1500) jsou obvykle dole zakulacené a často různě vykrajované. Je též zajímavé, že se zde objevují znaky několika českých měst (např. Písku a Litoměřic), které souhlasí se znakovými znameními těchto měst, jak byly uvedeny na městských pečetích ze 14. a 15. století. Při popisu kutnohorské mincovny a jednotlivých šmiten uvádí E. Leminger,⁴³ že obr. 42 představuje znak města Olomouce a domnívá se, že tamější šmitna náležela tomuto moravskému městu. Toto určení se podle mého názoru zakládá na omylu, neboť vyobrazený znak (obr. 42) nepatří městu Olomouci, nýbrž představuje ve skutečnosti erb města Litoměřic.

b) Pečetě města Jihlavy a jejich časové změny a vývoj

Na základě studia pečetí a několika zachovaných typářů i všech dosud zjištěných skutečností lze rozdělit používání různých pečetí města Jihlavy do níže uvedených časových období. Současně s tímto časovým obdobím uvádím zde podrobný popis všech dosud známých, používaných a zjištěných pečetí.

1. Nejstarší známá pečeť města Jihlavy je trojhranná, štítovitého tvaru; v její vnitřní trojhranné části je umístěn český dvouocasý lev ve skoku doprava a s královskou korunkou na hlavě. Opis psaný v majuskule je umístěn v pásce (široké asi 7,0 mm) omezené z vnější i vnitřní strany výrazným perlovcem a zní: † S. IVDICIS.ET.CIVIVM.IN.IGLA. Tato městská pečeť je asi 52 mm široká (při horním okraji) a 60 mm dlouhá. Pouze u jednoho exempláře jsou rozměry poněkud větší — 58 mm široká a 64 mm dlouhá — srovn. pečeť u listiny sign. A LV 5 ze 17. V. 1293, uložené v SÚAr. Není vyloučeno, že větší rozměry této pečeti

⁴² V. Němeček, Jihlavské mincovnictví, Vlastivědný sborník Vysočiny, oddíl společ. věd, roč. I., str. 71.

⁴³ E. Leminger, Královská mincovna v Kutné Hoře, Rozpravy České akad. věd, tř. I., č. 48, Praha 1912.

byly způsobeny její dodatečnou opravou. Vnitřní část pečeti, v níž je umístěn český lev, je dlouhá asi 45 mm a široká kolem 36—37 mm (měřeno při horním okraji).

Této nejstarší městské pečeti se používalo patrně již od r. 1259 nebo 1260, ačkoliv její nejstarší otisk známe teprve od r. 1268. Od této doby se jí používalo po zbytek 13. století a téměř po celé století 14. Její nejmladší otisk je znám z l. X. 1390. Z doby mladší mně již známa není.

2. Další jihlavskou městskou pečetí byl malý kulatý sekret s gotickým, dole zašpičatělým erbem s českým dvouocasým lvem ve skoku doprava a s korunkou na hlavě. Ocas je sice dvojitý, ale jednoduše provedený. Tento štít je umístěn ve vnitřním kruhu (o $\varnothing$ 18,0—18,5 mm), odděleném od pásky s legendou dobře znatelným perlovcem. Erb je asi 15,0 mm dlouhý a 12,0 mm široký (měřeno při horním, slabě prohnutém okraji). Po obou stranách erbu jsou umístěny jemné, téměř neznatelné ozdoby s malým křížkem. V legendě tvořené v unciální gotické majuskule je uvedeno: † SECRETVM.CIVIVM.YGLAVIE.⁴⁴ Rozměry této pečeti jsou kolem 29 mm; šířka pásky s legendou měří asi 4,0 mm.

Tento malý sekret se používal v období od r. 1365 až do r. 1455, příp. i déle (do r. 1457?) a objevuje se z počátku (v 3. a 4. čtvrtině 14. století) v žlutém přírodním vosku a později ve vosku zeleném (asi od r. 1408).

3. Jiná městská pečeť je malá, kruhovitá, o průměru 30 mm, s českým dvouocasým lvem (ve skoku doprava a s korunkou na hlavě) v gotickém erbu. Tento erb se nalézá ve vnitřním kruhu o průměru 17,5—18,0 mm; gotický erb se lvem je dole zašpičatělý, 14,5 mm dlouhý a 12,0 mm široký (měřeno při horním okraji). Vnitřní kruh pečeti je oddělen od pásky s legendou výrazným perlovcem. Páska s opisem je asi 5,5 mm široká. Vnější okraj pečeti tvoří lišta z perlovce. Na otiscích těchto pečetí, které jsem měl možnost studovat, není opis v gotické minuskule dostatečně dobře zachovalý a výrazný, takže bezpečně bylo přečteno † Sigillvm.minvs.civivm, pak Iglavie. Zdá se, že mezi slovy civivm a Iglavie je umístěno slovo de, takže legenda s největší pravděpodobností zní takto: † Sigillvm.minvs.civivm.de.Iglavie.

Tato pečeť, která je vždy otištěna v zeleném vosku, byla nalezena u několika listin a listů z let 1459 až 1470.⁴⁵ Kdy byla zhotovena, není bezpečně známo, ale podle zjištěných otisků můžeme soudit, že vznikla kolem r. 1456 nebo 1457. Její používání trvalo až do r. 1478, neboť roku 1479 byla nahrazena novou městskou pečetí s odlišnou legendou (srovn. pečeť č. 4).

⁴⁴ V. Vojtišek, l. c. 15, píše, že „tento sekret byl podle všeho koncem 14. století vyměněn jiným, který vykazuje odchylku v rozměrech štítu i v opisu slova Iglavie psáno s W“. Sám jsem tyto zmíněné rozdíly nezjistil, nýbrž naopak studiem pečetí z období let 1365—1455 jsem se přesvědčil, že jde o jednu a tutéž pečeť (sekret).

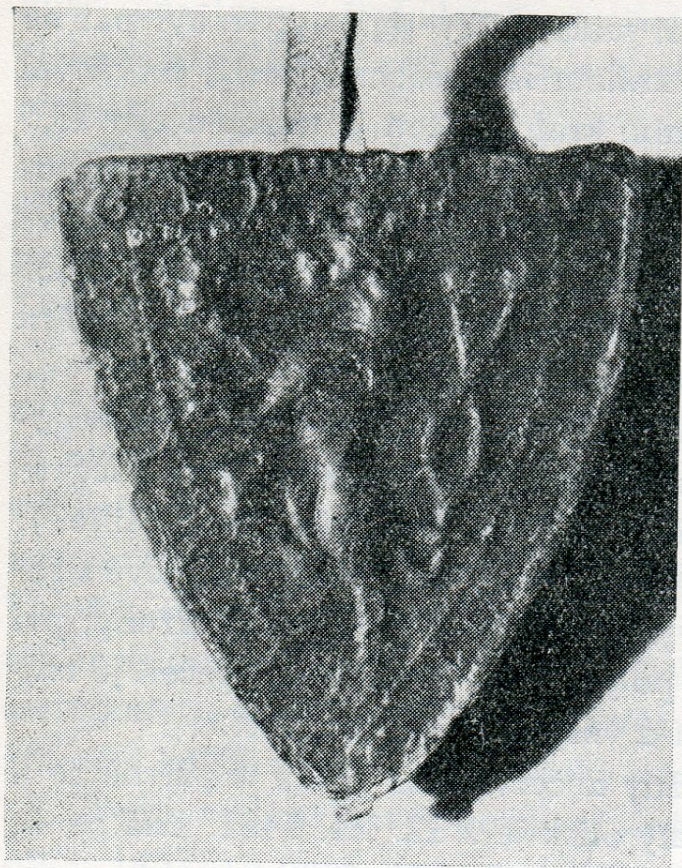
⁴⁵ Viz: Archiv města Jihlavy, listina z 5. 3. 1459; Stát. ústřed. archiv v Praze, Strahov. sign. XXIII A 38 a j.

4. Po roce 1479 se objevuje opět další malá pečeť, jejíž typář byl patrně zhotoven až po udělení práva (uherským králem Matyášem) pečeti červeným voskem. Je to pečeť o $\varnothing$ 30 mm; ve vnitřním kruhu pečeti je umístěn erb 13,5 mm dlouhý a 12,5 mm široký (měřeno při horním okraji). V zakulaceném pozdně gotickém štítě je umístěn český dvouocasý lev ve skoku doprava a s královskou korunkou na hlavě. Ocas lva je nápadně propracovaný a oba jeho konce mají vždy po pěti výbězcích. Vnitřní část pečeti (s erbem) tvoří kruh o průměru 18,0 mm a je od pásky s opisem oddělena výraznou lištou. Těsně u této lišty (na vnitřní straně) je další slabší lištička. V pásce kolem vnitřního kruhu je opis v gotické minuskule: - Sigillvm - civivm - civitatis - Iglaviensis. Šířka pásky s legendou měří 4,5 mm. Kolem erbu jsou umístěny tři jetelové lístečky (nebo lilie?); jeden nahoře uprostřed a dva po stranách (jeden po pravé a druhý po levé straně štítu). Mezi těmito jetelovými lístečky jsou lištovitě vystouplé půlkruhy; při spodu štítu jeden a při jeho okrajích vždy po jednom. Vnější okraj pečeti je tvořen dvojitou lištou, z nich vnější je silnější a vnitřní mnohem slabší.

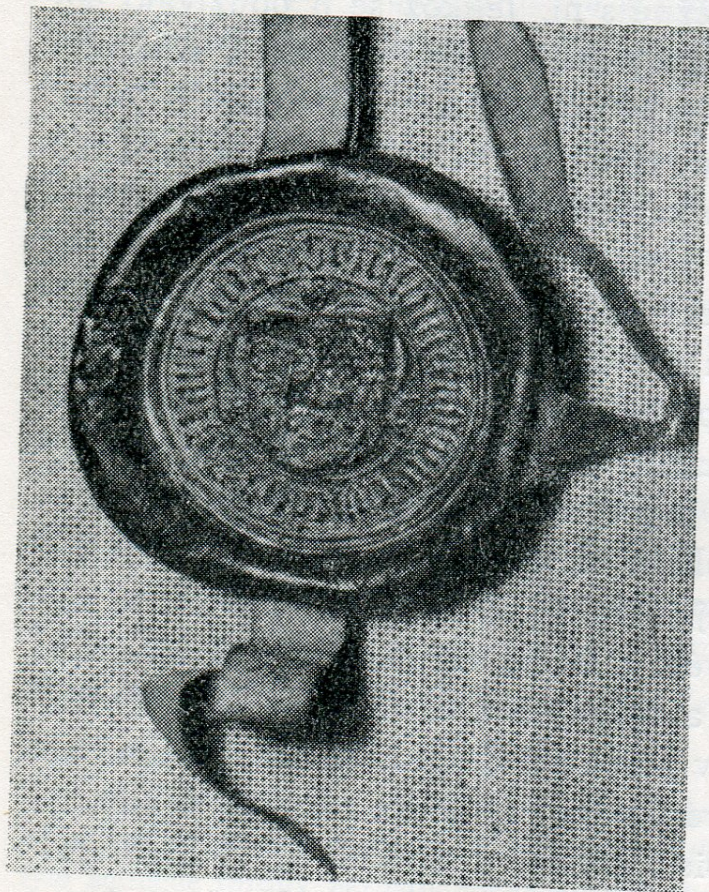
Tato menší pečeť města Jihlavy je vždy z červeného vosku a patrně se jí používalo od r. 1479. Její první mně známý otisk je z 12. XI. 1481. Zdá se, že byla hojně používána až do r. 1560 (srvn. obr. 3—4 na tab. I).

5. Větší pečeť města Jihlavy (jejíž stříbrné pečetidlo se zachovalo a je uloženo ve sbírkách Krajského musea v Jihlavě) byla patrně používána mnohem řídčeji nežli pečeť menší (č. 4), snad souběžně s ní. Jelikož se jí používalo jen k zpečetění závažnějších právních aktů, jsou její otisky velmi vzácné. V seznamu Krajského musea v Jihlavě je uvedeno, že typář pochází z r. 1477 (pod č. 745). Mnohem pravděpodobnější je (podle stylu rytby), že vzniklo až po roce 1479 nebo až ke konci 15. století. Na líci tohoto kruhovitého pečetidla je uveden podobný obraz jako na menší pečeti č. 4, ale s tím rozdílem, že štít s českým lvem je vykrojovaný. Ve štítě je umístěn umělecky vypracovaný český dvouocasý lev ve skoku doprava, s vyplazeným jazykem a s královskou korunkou na hlavě. Ocas lva má na vnějším okraji obou větví po pěti zahnutých výbězcích. Samotný erb je pozdně gotického tvaru, dole zakulacený a po stranách vykrojený, již s náznakem do štítu renesančního; je 28,5 mm dlouhý a 30,0 mm široký (měřeno při horním vystouplém okraji). Při dolním okraji erbu se objevuje půlkruh složený ze dvou lišt, z nichž vnější je silnější. Další polokruhovitý pár lišt se nalézá (vždy po jednom půlkruhu) při pravém a levém zašpičatělém okraji erbu. Vně tohoto půlkruhu (mezi vnitřní lištou a vykrojenou částí erbu) se vyskytují stylisované ozdoby. Legenda je umístěna v pásce asi 6,0 mm široké, složené po stranách a nahoře (asi v místě, kde je korunka lva) se páska z každé strany, tj. na začátku i na konci, zahýbá dovnitř. Opis v gotické minuskule zní: - Sigillvm - capitale - civivm - civitatis - Iglaviensis. Vnější kraj pečetidla je ukončen párem výrazných rýh (tj. lišt na pečeti).

Rozměry pečetidla: kruh o průměru 55 mm a síle 4,0 mm. K stříbrnému pe-

Nejstarší štítovitá pečeť Jihlavy, přivěšená k listinám z roku 1347 a 1366.

Jihlavské pečetě, vyšlé z typáře zhotoveného roku 1479 (přívěs listin z roku 1487 a 1491).

četidlu je přiděleno železné držadlo asi 8,0 mm silné; rukověť pečetidla je rovněž železná, asi 25 mm dlouhá.

Kdy se přestalo této pečeti používat, nemohu zatím bezpečně říci, ale patrně se tak stalo ke konci 16. století nebo na počátku století 17., kdy známe již další novou velkou pečeť (viz. č. 8).

6. V období 1561—1573 vznikla nová, malá pečeť nápadně podobná pečeti č. 4 (z r. 1479). Je kulatá o průměru 29 mm; ve vnitřním kruhu o $\varnothing$ 17,5 mm je umístěn zakulacený štít s českým dvouocasým lvem ve skoku doprava a s korunkou na hlavě. Štít je 14,0 mm dlouhý a 14,0 mm široký (měřeno při horním okraji). Uprostřed nad štítem je jetelový trojlístek; další neúplné trojlístky jsou dole po obou stranách erbu, těsně pod půlkruhy. Po pravé i levé straně erbu jsou umístěny půlkruhy utvořené z jediné silné lišty. Každý půlkruh vybíhá ze středu horní části štítu (od jetelového trojlístku) a obtáčí jeho okraj a přimyká se k němu po obou stranách, asi v dolní třetině výšky. Slabý náznak slabšího půlkruhu je též při dolním okraji štítu. Opis je vytvořen již v pozdně gotické minuskule a zní: : Sigillvm : civivm : civitatis : Iglaviensis. Tento nápis je umístěn v pásce 3,8 mm široké. Vnitřní okraj pásky tvoří široká lišta tvořící zároveň omezení vnitřního kruhu s erbem, kdežto vnější okraj pásky tvoří slabá lištička. Samotný okraj pečeti je lemován širokou lištou.

Hlavní rozdíly mezi touto a starší pečeti z r. 1479 (č. 4) spočívají v rozdílné šířce erbu a hlavně v opisu, který má silnější a výraznější písmena. Vnitřní lišta, oddělující vnitřní kruh od pásky s opisem, je u starší pečeti dvojité, u mladší jednoduchá a silná.

Tuto pečeť znám zatím z jediného dobře zachovaného otisku (v červeném vosku) přitištěného přes papírovou clonu na listu z 18. VI. 1574 (viz Městský archiv v Jihlavě). Snad patří této pečeti i další nejasný a poškozený otisk z 21. X. 1600. Z toho by vyplývalo, že byla zhotovena po r. 1560 nebo o něco později a používána do prvního nebo druhého desetiletí 17. století, neboť po r. 1618 se objevuje již jiná, nová a podobná pečeť.

Nyní se objevuje otázka: Chr. d' Elvert,⁴⁶ M. L. von Löwenthal⁴⁷ a další badatelé uvádějí, že jihlavský purkmistr Schönowitz ztratil r. 1540 městské pečetidlo i s aksamitovým váčkem. Proto bylo prý ihned zhotoveno nové, náhradní, aby se tak zamezilo zneužití ztraceného typáře. Jakou pečeť, resp. pečetidlo mohl purkmistr Schönowitz ztratit? Tehdy (kolem r. 1540) byla používána dvě městská pečetidla; velké stříbrné pozdně gotické a malé z r. 1479. Velké pečetidlo se zachovalo dodnes (takže se nemohlo tehdy ztratit), kdežto malé pečetidlo zachováno není. Mohl tedy purkmistr Schönowitz ztratit pouze malou městskou pečeť z r. 1479. Je-li pravdivá Leupoldova a d' Elvertova zpráva o ztrátě městské

⁴⁶ Christian d'Elvert, 1850, str. 211.

⁴⁷ M. Leupold v. Löwenthal, vyd. z r. 1861 (d'Elvert), str. 90—91.

jihlavské pečeti, pak se tato ztráta nemohla stát r. 1540, nýbrž mnohem později, neboť ještě v r. 1560 známe poslední otisk malé (scházející) pečeti z r. 1479. Nová pečeť je známa kolem r. 1574. Z toho vyplývá, že v období mezi r. 1560 až 1573 musela být zhotovena tato nová pečeť. Je tedy jisté, že pečetidlo mohlo být ztraceno nejdříve v r. 1560, kdy známe jeho poslední otisk, ale nikoli roku 1540. Lze snad připustiti ještě jiné, málo pravděpodobné vysvětlení, že pečeť ztracená roku 1540 byla opět nalezena a pak se dále používala až do roku 1560, kdy byla definitivně nahrazena novou. Ovšem každá městská rada byla velmi opatrná a stěží by dovolila používat pečeť, kterou dříve prohlásila za ztracenou.

7. Další malá městská pečeť byla zhotovena patrně v prvním nebo spíše počátkem druhého desetiletí 17. století. Podobá se pečetím výše zmíněným a popsaným (č. 4 a 6), ale liší se od nich řadou menších rozdílů. Pečeť je kruhovitá o průměru 31 mm. Ve vnitřním, asi 20 mm velkém kruhu je vyryt zakulacený štít s českým dvouocasým lvem ve skoku doprava a s korunkou na hlavě. Samotný erb je celkem jednoduchý, pouze v pravém a v levém předním okraji jsou jeho slabě ven vybíhající konce šikmo seříznuté. Při jeho okraji probíhá dvojité ozdobná lišta. Erb je dlouhý 15,5 mm a široký 14,3 mm (měřeno při horním okraji štítu). Po jeho pravé a levé straně jsou vystouplé půlkruhy, vzájemně od sebe oddělené. Jsou tvořeny z dvou vystouplých lištiček, z nichž vnější je mnohem silnější a výraznější nežli vnitřní. Mezi oběma půlkruhy se vyskytují nad erbem čtyři kulaté hrbolky uspořádané do tvaru kříže, jehož spodní rameno chybí... Tři stejně veliké ozdobné hrbolky se nalézají po pravé i levé straně erbu v místech, kde je erb nejušší. Páska s legendou je široká 3,0 mm a je z vnitřní strany ohraničena vystouplou dvojlišťou. Opis v renesanční majuskule zní: SIGILLVM.CIVIVM.CIVITATIS.IGLAVIENSIS. Vnější strana pásky s legendou je omezena rovněž lišťou. Vnější okraj samotné pečeti je ozdoben vavřínovým (?) věnečkem, širokým asi 1,5 mm; věneček je tvořen z různě uspořádaných a rozvětvených lístečků.

Lze se právem domnívat, že tato malá městská pečeť byla patrně používána v období od roku 1618 až do konce 17. století, přestože její otisky známe zatím z listin a listů pocházejících z let 1618—1660. Teprve v první polovině 18. století se objevuje jiná malá městská pečeť (zde popsaná pod č. 9), mající ale větší rozměry (42 mm). Původní typář k této pečeti se bohužel nezachoval.

8. Další velká městská pečeť, jejíž stříbrné pečetidlo se rovněž zachovalo (ve sbírkách Kraj. musea v Jihlavě pod č. 746), byla určitě používána v první polovině 17. století, možná, že i dříve, na významnějších městských listinách. Její otisk známe nejdříve z 1. poloviny 17. století, z 20. I. 1644 a j. Podle celkového tvaru a obrazu na typáři bylo toto pečetidlo zhotoveno v 1. polovině 17. století nebo lépe ke konci 16. století. Pro to mluví především tvar městského znaku, stylisace českého dvouocasého lva, nápis v renesanční humanistické majuskule a výrazné vavřínové věnečky.

Malá pečeť města Jihlavy (v textu č. 7)
z roku 1653.

Odlietek jihlavské pečeti z typáře
z 18. století.

Tato velká pečeť tvoří kruh o průměru 57 mm. Ve vnitřním kruhu (o průměru 36 mm) je umístěn pozdně renesanční štít, různě zdobený a vykrojovaný. V něm je umístěn český dvouocasý lev ve skoku, hledící doprava, s rozžhaveným vyplazeným jazykem a třícípou královskou korunou na hlavě. Samotný erb je 30 mm dlouhý a 28,5 mm široký (měřeno při horním okraji). V místě, kde je erb z obou stran vykrojený, je široký jen 21,5 mm. Legenda je umístěna v pásce 5,0 mm široké a oddělené od vnitřního prostoru pečeti (s erbem lva) ozdobným vavřínovým věnečkem s párem se rozbíhajících lístečků. V horní čtvrtině pečeti směřují lístečky obou větví věnečku vzhůru, v druhé čtvrtině zase naopak dolů, v třetí čtvrtině opět nahoru a v poslední (čtvrté) zase dolů. Dole se obě větve vavřínového věnečku spojují, kdežto nahoře končí pod rozvětvenými a zprohýbanými, zašpičatělými konci pásky s legendou. V legendě je uvedeno: SIGILL: CAPITALE + CIVIVM + CIVITATIS + IGLAVIENSIS +. Vnitřní okraj menšího vavřínového věnečku, tvořícího vnitřní kruh pečeti, je ozdoben drobnými lístečky směřujícími dovnitř vnitřního kruhu pečeti. Jednotlivé droboučké lístečky mají kraje vykrajované, pětilaločné. Vnější okraj pečeti (a tím vlastně pásky s legendou) je rovněž omezen vnějším vavřínovým věncem, ale o něco širším (3,0 mm) nežli je vnitřní (užší) vavřínový věneček. Zdobení a uspořádání lístečku tohoto širšího věnce je téměř totéž jako u věnečku užšího, ale s tím rozdílem, že tento vnější věneček se nahoře spojuje a tvoří vlastně vnější uzavřený okraj celé pečeti. Mezi horním ukončením pásky s legendou, která tvoří z obou stran výběžky tvaru rozštěpených a zašpičatělých korouhví, se nalézá kruhovitá ozdoba ze stran listově vybíhající. Šířka pásky s legendou a oběma (vnitřním i vnějším) věnečky činí asi 10,5 mm.

Jak se zdá, byla tato velká pečeť používána k zpečetění významnějších listů

1. Sekret města Jihlavy (v textu č. 2) z roku 1454.
2. Líc velkého gotického pečetidla města Jihlavy z roku 1479 (v textu č. 5).

3. Stříbrné pečetidlo Jihlavy z konce 16. století (v textu č. 8).
4. Líc železného pečetidla města Jihlavy z 18. století (v textu č. 9).

a listin po celé 17. století. Zdali se používala ještě na počátku 18. století, nelze zatím ještě s jistotou říci.

9. V 18. století používalo město Jihlava další (novou) městskou pečeť, jejíž pečetidlo se zachovalo (sbírky Krajského musea v Jihlavě č. 760). Na pečetích a zachovalém typáři (viz obr. 4 na tab. II) je jednoduchý erb s dvouocasým lvem ve skoku doprava, s vyplazeným jazykem a s korunkou na hlavě. Kolem erbu jsou umístěny různé ozdoby; nahoře jsou stylisované listy, po obou stranách protáhlý, dolů směřující věneček složený z vavřínových (?) lístečků a dole pod erbem různě stočené rozviliny. Pečeť, resp. pečetidlo, je kruhové o průměru 42 mm. Vnitřní kruh má průměr 28 mm; erb je 18,5 mm dlouhý (včetně dole zašpičatělého středu) a 14,5 mm široký. Legenda je umístěna v pásce 3,5 mm široké a zní: SIGILLUM MINUS CIVITATIS IGLAVIENSIS. Od vnitřního kruhu je oddělena slabou lištou tvořenou z jednoduchých přerušovaných lístečků. Vnější část pásky s legendou tvoří jemná a vystouplá lištička (vyznačena na typáři jako rýžka). Vnější okraj pečetě je z vavřínového věnečku 1,7–1,8 mm silného, složeného z tří krátkých a přerušovaných lístečků nebo jehliček probíhajících jedním směrem, t. j. ve směru hodinových ručiček. Zachované pečetidlo je železné o Ø 42 mm; síla pečetní plochy měří 3,0 mm. Držadlo je rovněž železné, osmihranné, dlouhé 113 mm (včetně tloušťky typáře).

Tato pečeť byla používána hlavně v 18. století a byla pak patrně kolem roku 1787 nahrazena pečetěmi se čtvrceným městským znakem se lvem a ježkem. Zdali sloužila po r. 1787 (spolu s novými pečetěmi), není možno říci, ale lze předpokládat, že nikoliv.

10. Na této velké městské pečetě, jejíž typář se zachoval (v Krajském museu v Jihlavě č. 762), se poprvé objevuje čtvrcený městský znak se lvem a ježkem.⁴⁸ Pečeť je rovněž kruhovitá o průměru 36 mm, její vnější okraj je ozdoben věnečkem složeným z kroužků a tvoří zároveň vnější okraj legendy. Vnitřní okraj legendy tvoří výrazný perlovec. V legendě je uvedeno: SIG.MAI.MAGISTRAT.REG.CIVIT.IGLAVIAE. Ve vnitřní části pečetě je umístěn oválný čtvrcený erb,

⁴⁸ Stejný čtvrcený znak, jaký používalo město Jihlava od počátku 15. století a na pečetích od r. 1787, má též Jihlavan Jan Haidler z Bukové. Jedině barvy jednotlivých polí jsou trochu odlišné. Haidlerova pečeť s jeho erbem je přivěšena (s dalšími pečetěmi) k listině z 12. VI. 1630 (Úmluva o osmi vesnicích města Jihlavy, které byly obstaveny českou komorou pro neplacení zemské kontribuce a postoupeny s určitými výhradami J. Haidlerovi; originál uložen v Městském archivu v Jihlavě). Ve čtvrceném erbu Haidlera z Bukové je v pravém horním a levém dolním černém poli zlatý korunovaný lev a v levém horním a pravém dolním červeném poli se vyskytuje ježek. Uprostřed tohoto čtvrceného znaku je umístěn malý červený štítek s písmenem F a korunou nad ním. Nad erbem jsou umístěny dvě korunované turnajové přílby. Z pravé vystupuje poloviční král s korunou na hlavě (podle A. Sedláčka, Českomoravská heraldika, II., str. 423–424, 1925, kněz v bílém rouchu) a z levé vychází celý žlutý lev s korunkou na hlavě. Je zajímavé, že tento Haidlerův šlechtický znak, až na menší rozdíly, je vlastně totožný s erbem města Jihlavy. J. Haidler z Bukové byl za třicetileté války ustanoven jihlavským městským rychtářem.

dlouhý 16,5 mm a široký 15,0 mm, s českým dvouocasým lvem v pravém horním a levém dolním poli a ježkem v levém horním a pravém dolním poli. Lev i ježek hledí vpravo. Po stranách erbu jsou umístěny ozdobné kartuše. Nad erbem je koruna s pěti perlami; dole pod erbem je umístěn letopočet 1787. Pečetidlo je kovové, o Ø 36 mm, držadlo je hranaté, dlouhé 113 mm. Tato pečeť se používala od roku 1787 až do 19. století.

11. V Krajském museu v Jihlavě je zachováno další menší pečetidlo z roku 1787. Je to typář menší městské pečeti se čtvrceným znakem. Tato pečeť má v průměru 28 mm a v jejím vnitřním kruhu, odděleném od legendy perlovcem, se nalézá malý oválný čtvrcený erb 11,5 mm dlouhý a 11,0 mm široký. V pravém horním a v levém dolním poli je umístěn český dvouocasý lev ve skoku doprava a v levém horním a v pravém dolním poli je ježek kráčeící též doprava. Na pravé a levé straně znaku jsou umístěny ozdobné kartuše. Nad znakem je položena korunka s pěti perlami a pod ním je letopočet 1787. Opis z obou stran oddělený perlovcem zní: SIG. MIN. MAGISTRAT. REG. CIVI. IGLAV. Vnější okraj pečeti je ozdoben větším perlovcem. Rovněž tato menší městská pečeť se používala (spolu s větší) od roku 1787.

Zachované pečetidlo je kovové o průměru 28 mm; držadlo je rovněž kovové, 105 mm dlouhé, osmihranné a je uloženo v Krajském museu v Jihlavě pod č. 764.

12. Patrně z téže doby (1787) pochází i toto nejmenší městské pečetidlo. Je zhotoveno z téhož kovu jako předchozí pečetidla. Zjištěné pečeti i typář mají kruhový průměr o velikosti 22 mm. Ve vnitřním kruhu pečeti (o průměru 14 mm) se nalézá čtvrcený oválný erb s vpravo hledícím lvem a ježkem. Erb je 7,5 mm dlouhý a 6,5 mm široký a má po obou stranách stejné ozdoby (kartuše) jako pečeť popsané výše pod č. 10 a 11. Nad znakem je umístěna pěticipá královská korunka. Opis zní: SIGILLUM CONSULATUS IGLAUIENSIS a je umístěn mezi vnitřní lištou a vnějším okrajovým perlovcem. Datum zhotovení pečetidla zde uvedeno není. Toto malé pečetidlo bylo patrně používáno městskou radou též od roku 1787 až do 19. století a bylo zhotoveno patrně spolu s oběma pečetidly č. 10 a 11 stejnou ryteckou dílnou v Jihlavě.

13. Z roku 1794 je zachovaný typář městské uzavírací pečeti (rovněž sbírky Krajského musea v Jihlavě). Typář je kruhovitý o průměru 25 mm a byl zhotoven z téhož kovu jako předchozí tři popsaná pečetidla. Uvnitř pečetidla je vyryt oválný erb se čtvrceným městským znakem se lvem a ježkem vpravo hledícími. Erb je 10 mm dlouhý a 8 mm široký. Heraldické umístění lva a ježka do jednotlivých znakových polí je stejné jako na erbech pečeti výše zmíněných. Nad erbem je korunka s pěti perlami; po stranách jsou umístěny jednoduché ozdoby. Na pravé straně mezi korunkou a ozdobou je letopočet 17 a na levé straně v témže místě je uvedeno další číslo letopočtu 94, t. j. 1794. Pod erbem je umrlčí lebka se skříženými hnáty. V opise je uvedeno: SPERRSIGILL.DER K.STADT.

IGLAU. Legenda není od vnitřní části pečeti ničím oddělena. Pouze při vnějším okraji pečeti je výrazný perlovec.

14. Ve sbírce odlitků pečeti ve Státním archivu v Brně (sign. 762,b) je uložen otisk slabě oválné pečeti o rozměrech 33×30 mm. V jejím středu je umístěn čtvrcený vykrajovaný erb s českým dvouocasým lvem (v pravém horním a levém dolním poli) a ježkem (v levém horním a pravém dolním poli). Samotný erb je 13,5 mm dlouhý a 12,5 mm široký (měřeno při horním okraji), nahoře uprostřed slabě dovnitř vykrojený se zářezy po obou stranách znaku a dole uprostřed zašpičatělý. Nad erbem je svatováclavská koruna. Opis v majuskule zní: SIGIL: MIN: MAGISTRAT: REG: CIVIT: IGLAVIAE: ; ten je volně umístěn při okraji pečeti kolem městského znaku. Vnější okraj pečeti je zdoben výrazným perlovcem. Velikost jednotlivých písmen v opise je asi 2,3 mm.

Tato městská pečeť zřejmě pochází z 19. století, kdy se používala. Její typář se asi nezachoval, neboť jsem jej nenalezl ve sbírkách městských a cechovních pečetidel uložených v Krajském museu v Jihlavě. Není ovšem vyloučeno, že se může někde objevit, neboť Bočkovi byl znám, když dle něj pořizoval odlitek.

15. K výše popsaným městským pečetím uvádím ještě pečeť městského hospodářského úřadu (administrace) z r. 1754, jejíž typář je rovněž uložen ve sbírkách Krajského musea v Jihlavě. Typář je kovový o průměru 34 mm. Kolem je legenda: SIGIL : KÖNIGL : STADT IGLAV WIRTSCHAFT ADMINISTR : Ve středu pečeti je volně umístěn vpravo krácející český dvouocasý lev s vyplazeným ohnivým jazykem a s královskou korunou na hlavě, držící v obou tlapách kartušovitý štít s ježkem vpravo hledícím a krácejícím. Mezi nohama lva je datum 1754. Vnější okraj pečetidla je zdoben úzkým věncem.

Vznik a počátek používání této hospodářsko-administrativní městské pečeti počíná rokem 1754 a trvá asi do 1. poloviny 19. století nebo snad i déle. Bezpečně to nemohu říci, jelikož jsem její výskyty na písemnostech nesledoval a uvádím ji zde pouze pro úplnost.

Druhá část článku bude otištěna v příštím svazku VSV.